

Warszawski pochód planet (1580) opisany przez Martina Grunewega – organizacja, gatunek i ikonografia wczesnonowoczesnego widowiska

Głównym celem projektu jest interdyscyplinarny opis pewnego staropolskiego widowiska, które jest cennym źródłem do badań recepcji wiedzy astronomicznej i astrologicznej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów doby renesansu, a także do analizy zależności między kulturą miejską a dworską w drugiej połowie XVI wieku. Wydarzenie zostanie włączone w sieć odniesień, obejmujących kulturę karnawału, gatunki i organizację widowisk, inne widowiska w Rzeczypospolitej i Europie oraz ich inicjatorów i twórców, konwencje ikonograficzne oraz kulturę astronomiczno-astrologiczną, związaną z wiedzą o przyrodzie i recepcją literatury starożytnej.

Widowiskiem tym jest karnawałowy pochód planet, który odbył się 15 lutego 1580 w Warszawie. Przy jego organizacji współpracował dwór królowej Anny Jagiellonki i warszawscy mieszczanie. Świadkiem zdarzenia był gdańszczanin Martin Gruneweg (1562 – między 1606 i 1615), wówczas praktykant kupiecki, który po latach szczegółowo opisał wydarzenie w swoich zapiskach (1601/1602–1606).

Choć warszawski pochód to drobne wydarzenie, zasługuje na uwagę ze względu na bogactwo tradycji, z których wyrasta. Łączy w sobie dziedzictwo starożytnej mitologii i wiedzy astronomicznej/astrologicznej, przefiltrowane przez recepcję średniowieczną i wczesnorenansową, element ludyczny, formy karnawałowe, wpływy kultury dworskiej i mieszczańskiej. Ta różnorodność zdaje się wyróżniać warszawski pochód na tle innych widowisk, zwłaszcza tych przebadanych. Dotychczasowy namysł badawczy skupia się bowiem na inicjatywach z kręgu królewskiego i magnackiego czy szlacheckiego. Motywy astronomiczne pojawiają się w nich dość często, ale nie – jak u Grunewega – jako główny motyw, ponadto wyjątkowo dokładnie opisany od strony ikonograficznej.

W ramach projektu zostaną opisane złożone powiązania gatunkowe warszawskiego pochodu. Jego formę można połączyć z kilkoma odmianami widowisk, przede wszystkim z miejskimi zabawami zapustnymi oraz dworskimi uroczystymi wjazdami, pochodami triumfalnymi czy maszkarami. Poszukiwanie powinowactw gatunkowych będzie dotyczyło przede wszystkim dwóch nurtów kultury: miejskiej i dworskiej. Odpowiada to dwóm środowiskom, które najprawdopodobniej zorganizowały pochód i były jego odbiorcami.

Ponadto korowód planet zostanie odczytany jako świadectwo późnorenansowej kultury astronomiczno-astrologicznej. Z jednej strony wiąże się to ze znalezieniem potencjalnego źródła ikonografii siedmiu planet wykorzystanej w widowisku, z drugiej strony – z podjęciem próby określenia świadomości astronomiczno-astrologicznej twórców i odbiorców pochodu, a także autora relacji o nim.

Ważnym elementem badań będzie poszukiwanie szczegółów dotyczących organizacji pochodu. Kto był odpowiedzialny za jego poszczególne elementy? W jakim celu go zorganizowano? Aby celebrować karnawałową radość, pozyskać życzliwość króla, a może uczcić nowożeńców, którzy wedle relacji Grunewega pobrali się dzień wcześniej? Kto mógł być tymi nowożeńcami? Co zainspirowało bramę triumfalną na rynku, przez którą przeszły „planety”?

Aby rozważyć wymienione kwestie, należy znaleźć jak najwięcej widowisk podobnych do warszawskiego pochodu i zbadać źródła, które pozwolą odkryć dane o jego organizacji i powiązaniach kulturowych. W tym celu trzeba przeprowadzić liczne kwerendy – zarówno zasobów już wydanych czy dostępnych w internecie, jak i kryjących się w zbiorach specjalnych bibliotek i archiwów. Warto też poszerzyć przegląd opracowań o studia trudno dostępne w Polsce. W projekcie łączą się narzędzia różnych dyscyplin: literaturoznawstwa, historii sztuki, historii widowisk, historii kultury, a także elementy historii, historii astronomii i astrologii.

Poszukiwania rozpoczną się od Warszawy. Będą kontynuowane w Krakowie, gdzie podobnie jak w Warszawie, funkcjonowały obok siebie dwór królewski i mieszczanie. Następnie przeniosą się do Gdańska, rodzinnego miasta Grunewega, potem do Fromborka, Kórnika, Poznania, Wrocławia, Lwowa i Rzymu, gdzie znajdują się cenne zbiory źródeł dotyczących Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVI i początku XVII wieku. Ważną częścią badań będą także poszukiwania ikonograficzne w Londynie.

W wyniku badań zostaną opisane organizacja warszawskiego pochodu planet, jego powinowactwa gatunkowe i ikonograficzne. Jeśli to możliwe, zostaną wskazane konkretne osoby powiązane z widowiskiem i graficzny pierwowzór strojów planet. Wyniki zostaną przedstawione w wiodących czasopismach naukowych oraz na konferencjach krajowych i zagranicznych. Powstaną także trzy zestawienia dotyczące widowisk przełomu XVI i XVII wieku oraz ikonografii astrologicznej.

Projekt nie tylko pozwoli wieloaspektowo zbadać jedno ze staropolskich widowisk i wydarzenia mu pokrewne, lecz także poszerzy wiedzę o relacjach późnorenansowego dworu i miasta oraz o funkcjonowaniu motywów astronomicznych w kulturze. Pokaże, jak wiedza o kosmosie niedługo po odkryciu Kopernika przekładała się na kulturę popularną. Przyczyni się więc do budowania dialogu między naukami humanistycznymi i ścisłymi.